

ISSN 0350-185x, LXVII (2011), p. (241–254)

УДК: 811.163.41'276.4

ID 184778508

МИТРА РЕЉИЋ*

Универзитет у Приштини са привременим

седиштем у Косовској Митровици

Филозофски факултет

Одсек за руски језик и књижевност

КРИПТОГЛОСИЈА КАО САСТАВНИ ДЕО ЈЕЗИЧКОГ ПОНАШАЊА СЛАВОФОНЕ ПОПУЛАЦИЈЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ**

Перманентна животна несигурност какву су у ближој и даљој прошлости подстицале окупацијске прилике, међуетнички неспоразуми и озбиљне друштвене кризе, наметала је словенској популацији на Косову и Метохији мању или већу потребу за прикривањем језичког идентитета. Таква потреба нарочито је дошла до изражаја крајем прошлог и почетком овог века, када је српски језик постао средство идентификације људи непожељне националне припадности и када се због његове употребе неретко губио живот. Циљ овога рада јесте да дату појаву, терминолошки одређену као *криптоглосија*, опише те уз илустровање примерима ближе објасни. У том смислу, на темељу материјала прикупљеног корелационим (уз примену првенствено анкетне технике) и методом посматрања, предочавају се узроци, манифестације и надамце штетне последице овог феномена.

Кључне речи: криптоглосија, англофона криптоглосија, нелингвалност, криптохришћанство, комуникацијска изопштеност, језички идентитет, етнонационални идентитет, језичко понашање, ставови према језику.

Под равноправношћу језика у оквиру шире заједнице подразумева се у првом реду законско регулисање и, у највећој могућој мери, практично омогућавање њихове функционалне равноправности као и комуникацијске једнакости језичких представника. Чињеница је,

* hvostanskazemlja@gmail.com

** Рад је настао у оквиру рада на пројекту 178021 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

међутим, да и при сасвим задовољавајућим формално-правним решењима те најбољим намерама законодавца пуну једнакост језика и њихових корисника у етнонационално хетерогеним заједницама није лако остварити. Изостанак истинске комуникацијске равноправности Р. Бугарски види као директну последицу „razlike između formalne i funkcionalne ravnopravnosti jezika“, следствено чему неравноправност језичких представника гдекад може проистацати чак из претходно остварене формалне равноправности језика (BUGARSKI 1997: 21).

С друге стране, свет обилује примерима свесног кршења људских и језичких права, како појединаца, тако група и целих народа. Познато је да су бруталном поништавању идентитета других, међу осталима, прибегавала или прибегавају и она друштва, можда и по највише она, која верују да су достигла највиши степен цивилизације. У процесу насилне акултурације, деца, на пример, Индијанаца, усељеника и других идентитетски непожељних група била су изложена најразличитијим врстама тортуре, почев од испирања уста сапуном за изговорену реч матерњег језика (KRISTAL 2003: 120) до ускраћивања хране, батинања и сл. Финска научница Т. Скутнаб-Кангас указује тако на трагичне случајеве деце Навахо Индијанаца која су, будући одвојена од породице, свој језик заборавила, а енглески притом никад нису научила, те су и израсла у нелингвалне, односно људе без језика (SKUTNAB-KANGAS 1991: 360).

Казнени поступци какве представљају наведени и сијасет сличних примера имали су за циљ брзу и неупитну асимилацију мањинске популације, без намере и њеног физичког елиминисања, мада у периоду колонијалних освајања ни такви случајеви нису изостали.

Отворени атак на српски језик у следу којег је највидљивије манифестована функционална неравноправност српског језика и комуникацијска изопштеност његових корисника на Косову и Метохији имао је другачије мотиве и појавне облике, па, сходно томе, и другачије последице. У исто време, пресију над српским језиком прати, барем на први поглед, парадоксална чињеница да се он нашао под ударом групације која је, поред косметских Турака, у највећем представљала корпус билингвала за које се не може рећи да су српски језик учили под присилом, јер све да су се придржавали уставних одредби (а нису), оне су их у подужем периоду такве обавезе практично ослобађале (в. БРБОРИЋ 2000: 223–230, 227).

У вези са косметским феноменом намећу се два проста питања. Прво гласи: Да ли би континуирано угрожавана мањина (како се че-

сто жели представити) уопште стекла прилику да угрози титуларни народ и његов језик? Зашто, на пример, такву прилику нису стекли Индијанци (иако би она у доброј мери представљала извесно задовољење правде) и бројне друге истински угрожене групе широм европског и америчког континента? Нису зато што је, најпре, физичким десетковањем дате популације а потом присилном асимилацијом њиховог малобројног потомства и другим механизмима поништавања идентитета, јачи свео њихов демографски потенцијал на меру адекватну унапред омеђеном простору резервата који онемогућава свако национално „буђење“. Према томе, сувишна су било каква додатна објашњења прилике која се указала косметским Албанцима. Друго питање би било: Зашто је албанска национална мањина са таквом страшћу и одлучношћу атаковала на српски језик? Одговор на исто такође не изискује посебан напор. Зато, наиме, што је код Албанаца постојала пуна свест да се обрачунавају, не са групом исфабриковане традиције и културе, већ са историјским народом који се, захваљујући управо тој чињеници, упркос свему, на косовскометохијском простору одржао до данас. Притајена мисао о српском језику као престижном који је једне подсећао на властито порекло а друге, ништа мање, на књижевно-преводиљачку, глумачку и другу оствареност,¹ мисао која је у периоду најбруталнијег терора над српским језиком, ту и тамо, израђала на површину, била је, колико год изгледало противречно, додатни импулс да се у интересу замишљеног вишег циља са српским језиком засвагда „раскрсти“, а тиме, у не малом броју случајева, и са властитим унутарњим, без сумње ометајућим, „другим“. Овоме у прилог иде чињеница да већини албанских интелектуалаца и добрих познавалаца српског језика никада није сметало континуирано подстицање језичке мимикрије код самих Срба.

Успостављањем међународне управе на Косову и Метохији, једна од првих уредби Цивилне мисије УН предвиђала је равноправност службене и јавне употребе албанског и српског, а у домену административног управљања – и енглеског језика. Будући уверени да је, с тачке гледишта њихове надлежности и, посебно, (не)заинтересованости за решавање проблема, формално обелодањивање једнакости језика сасвим довољно, представници дотичне администрације нису

¹ Респектабилан степен познавања српског језика какав су, попут Есада Мекулија и неких других, поседовали поједини албански ствараоци, а што се најбоље запажа у њиховим преводима народног песништва, свакако није карактеристично за омражене језике и оне савладаване из страха.

се обазирали на чињеницу потпуне функционалне неправно-сти српског језика, с обзиром да су изгоном његових корисника те до краја спроведеном културно-образовном, информативном, економском и политичком изолацијом остатка говорне популације, претпоставке за исту биле искључене. Практична легализација функционалне неправности примарни ослонац је имала у комуникацијској изопштености српских говорних представника, докле да су ови за изговорену реч матерњег језика кажњавани смрћу. „Nigde se ne može videti toliki strah među pripadnicima manjina od uznemiravanja ili napada, i to samo zbog svog identiteta ili zbog jezika kojim govore“ – истиче К. Болдвин (BOLDVIN 2006: 36), подсећајући истовремено да су међународне власти, неспремношћу да „identifikuju ili uhapsе odgovorna lica“, практично одобриле прогон становништва (Ibid.: 21–22).

У присуству, дакле, УНМИК-а (United Nations Mission in Kosovo) и КФОР-а (Kosovo Forces), српски језик на Косову и Метохији, уместо комуникацијског, постаје, пре свега, средство идентификације људи с циљем њиховог прогона, киднаповања и убијања. То конкретно значи да су, као стварне и потенцијалне жртве, Срби препознавани не само на основу њиховог несмотреног вербалног испољавања већ и на основу мноштва других показатеља (или претпоставки) идентитета – иконичног знаковља (амблема на одећи, на пример), затим различитих симбола попут крста о врату, марке аутомобила у којем би се затекли и сл. У, слободно се може рећи, колективном нападу на српски народ и његов језик – говорени, писани, знаковни, поред Срба, страдали су и други, ако су се овим или њему сродним језиком неопрезно послужили. Бугарин, на пример, који се огласио на матерњем језику убијен је „највероватније због тога што су мислили да је у питању Србин“ – оправдавајуће је саопштио тадашњи шеф Цивилне мисије Бернар Кушнер.² Поједини представници бошњачке популације на Косову и Метохији страдање својих сународника такође објашњавају несрећном случајношћу да њихов – босански језик „личи на српски“. У вези са тим, међу другим сличне садржине, илустративна је изјава припаднице бошњачке заједнице из Пећи:³

² *Политика*, 13. октобар 1999, стр. 15.

³ Прва два примера која у сврху илустрације наводимо у раду, преузета су из публикације *Etničke zajednice na Kosovu (2003 i 2004)*. – Beograd: Fond za humanitarno pravo, 2005, односно часописа *Alem*, док су остали из корпуса грађе коју смо сами прикупили на различитим локацијама.

- [1] *После раџа убијено је 54 или 57 Бошњака. Главни узрок репресије је језик. Многи Албанци мисле да је то српски, али то није истина.*⁴

У језичком идентитету виде првенствени узрок страдања својих сународника и Бошњаци из Таковице:

- [2] *Баковчани су највише страдали. Зато што им је, прејато сављам, смејало наш језик... Шефхет Цановић, ушцајни члан СДА на нивоу Косова, узели га и још се ништа не зна о његовој судбини... Наспрадала је још једна Бошњакиња која није знала албански. Њу су ликвидирали. Тукли су Алију Кољеновића након раџа мислећи да је Србин... Смејало је свима да се говори на босанском уоређујући га са српским.*⁵

С теоријске тачке гледишта, наведени примери представљају необичне, условно речено, говорне догађаје, силом прилика инициране с једне и сасвим неочекиване за другу страну. Примарно декодирано значење примљене поруке своди се на идентификацију енкодера, односно на појам *српски*, тачније *Србин/Српкиња*. Или, посматрано са аспекта четири фазе интеракције које утврђује Б. Стојковић (СТОЈКОВИЋ 2002: 30), она започиње и завршава се већ на првом – нивоу узајамног опажања. Неодобравање језика, у првом реду значи неприхватање Србина или, по извесним параметрима, њему претпостављеног блиског. Уколико је искључена та блискост (словенска, на пример, припадност), показана уверљива дистанцираност од свега што је српско, или пак, уколико се у односу на поједине делове словенске популације још увек рачунало на фактор привлачења, онда је српски језик био мања сметња, односно могао се ту и тамо толерисати. У прилог овоме је чињеница да су у, по српски језик и народ, најпогубније време поједини Албанци јавно проговарали српски. Српским језиком су се, такође без икаквих последица, могли споразумевати, рецимо, Њујорчанин и Албанка (пример смо својевремено забележили у приштинском Универзитетском насељу). Разлог је био прост: први није знао албански нити девојка енглески. Српским, пак, који је Американац колико-толико научио претходно службујући у Босни, а млада Албанка у својој кући, обоје су се како-тако служили.

С друге стране, Србима, уколико је унапред био познат њихов национални идентитет, ни познавање албанског често није било ни

⁴ Etničke zajednice na Kosovu, 73.

⁵ *Alem*, 24. januar 2004, br. 119.

од какве помоћи. Прогнана Урошевчанка, привремено смештена у избегличком кампу на Брезовици, о томе каже:

[3] *Нема везе, мој тата је знао шиптарски ја су ја ранили... Значи, нема никакве везе, они су знали да си ти Србин и без обзира ако знаш албански, знају да си Србин и ти нема приче.*

Разумљиво је да су предочене околности изнудиле потребу за скривањем језичког идентитета, на исти начин на који је при османској власти силом прилика прикривана конфесионална припадност, позната под називом *криптохришћанство*. Међу онима који су, опширније или у напоменама, писали о овом, у косовскометохијској области нарочито раширеном феномену, поменућемо С. Скендија (SKENDI 1967), О. Зиројевић (ZIROJEVIĆ 2003), А. Урошевића (УРОШЕВИЋ 2001), П. Бартла (БАРТЛ 2001), А. Турка (TURK 1973). У најкраћем, реч је о томе да су исламизовани делови косметске (већином албанске, али и словенске) популације јавно наступали као муслимани и, у исто време, кријући настављали хришћански живот (крштавали децу, венчавали се у присуству свештеника, обележавали крсну славу и др.).

"The crypto-Christians lived in regions near those inhabited by Moslems and professed Islam, but satisfied their consciences by practicing Christianity in private. They emerged in periods of outbursts of anti-Christian fanaticism. In the north the crypto-Christians were concentrated in the Pashalik of Prizren; they were called *laramanë* (motley), and they lived chiefly around Ipek and in the plain of Kosovo" (SKENDI 1967: 12).

Скривање словенске етнолингвистичке припадности, најочигледније манифестовано почетком овога века, терминолошки смо, користећи се управо наведеним термином, одредили као *крипто-словенство*, а нелингвално понашање на јавним местима, као и све мимикријом обележене билингвалне ситуације⁶ означили скупним називом *криптолосија*.

Термин криптоглосија (cryptoglossia) спреће се у литератури која првенствено долази с англоамеричког подручја, и то поглавито у студијама и чланцима који се баве развојном психологијом деце, а означава, пре свега, тајни језик (secret language) близанаца. Поред овог, у мноштву расправа присутног термина, попут, на пример, текста групе аутора на челу са М. Рутером (RUTTER, BOLTON et al. 1999), као синонимичан се користи и термин криптофазија (crypto-

⁶ Непосредно по доласку међународних снага турски језик, на пример, такође је био изразито непожељан у градовима Космета.

phasia), а којим углавном оперише К. Готесман (Gottesman 2006), али и други, како већ прецизирају Е. Нобл и Л. Соргер: "The medical terms for invented twin speech are *idioglossia* and *idiolalia*. Sometimes it is called *cryptophasia* or *cryptoglossia*..." (NOBLE, SORGER 2003).⁷

Очигледно је да се, типолошки шире посматрано, криптоглосија код близанаца може сврстати у ред феномена какав је тајни језик грађевинских мајстора (*бањачки*, на пример, у западној Србији, или *бошњачки* у Средачкој жупи и Сиринићу), затим тајни језик некадашњих варошких трговаца, жаргон лопова, затвореника и сл., те да, осим обележја „скривен“ у основи термина, има мало заједничког са криптоглосијом о којој у раду говоримо. Реч је, дакле, о криптоглосији као језичкој скривености – тајновитости, насупрот криптоглосији која означава скривање језика као таквог. Криптоглосија у првом случају представља карактеристику, како парова (осим код близанаца она може постојати између другарица, девојке и младића и сл.), тако и различитих социјалних, професионалних те узрасних група, а у другом случају припада домену етничких односа. За разлику од криптоглосије као језичке тајновитости о чему литература пружа довољно података, манифестације последње ређе су предмет стручне обраде, а случај еквивалентан криптоглосији забележеној на Косову и Метохији почетком овог века у студијама које се баве језичком неједнакошћу у свету, барем досад, нисмо срили. Етнојезичка мимикрија војвођанских Немаца о којој говори А. Крел (КРЕЛ 2009), ако у нечему и слична криптоглосији косметских Срба, имала је и практичне мотиве. „Највећи број лица немачке националности која су се определила за останак у Војводини, лишених сопствене економске, политичке и културне елите, притиснутих нимало пријатним искуствима, свесно се определило за прикривање сопственог и јавно испољавање етничког (и језичког – прим. М. Р.) идентитета оних етничких група из непосредног окружења – које су у том тренутку имале повољнији друштвени положај“ (Ibid.: 76–77). „Масовно се изјашњавајући као Хрвати“ (Ibid.: 77), они су у послератној Југославији себи истовремено прибављали статус народа.

Оно што, на крају ове краће дигресије, треба напоменути јесте чињеница да су војвођански Немци (таман као Власи, Цинцари и др.) почетком деведесетих година прошлог века одлучили да „стратегију

⁷ Гдекад се говори и о криптографији (тајнопису) близанаца, па се на интернет сајтовима чак наилази на терминолошку кованицу *твинџиографија* (према *twin* – близанац).

етничке мимикрије замене јавним испољавањем симбола етничког идентитета“ (Ibid.: 72). Занимљиво је да се то десило у периоду који многи оцењују као погубан по људска и језичка права мањинских заједница у Србији. „Прво удружење грађана немачке националности ‘Die Donau’, основано је 1992. године са седиштем у Новом Саду“ (Ibid.: 73). Такође је довољно симптоматично да су у исто време, или мало касније, Срби у отцепљеним републикама где су дотад били конститутивни народ (Хрватска), па и они у сопственој држави (Космет), уколико нису изгнани, морали да прибегну, не само привременој криптоглосији, већ, попут многих у Хрватској, и етноверској конверзији.

Најкраћа, дакле, дефиниција криптоглосије о којој говоримо у овом раду могла би гласити: *свесно, најчешће еџисџенцијалним разлозима моџивисано, скривање језичкоџ иденџиџиџеџа неочекиваним заменама језичкоџ идиома, џе скривање иденџиџиџеџа соџсџиве-ноџ језика њеџовим џреименовањем или џређуџкивањем џенеџске џриџагносџи исџиџи*.

Током последњег атака на српски језик, славофони житељи Космета, у првом реду Срби, скривали су свој језички, па самим тим и национални идентитет, углавном на два начина. Први је значио нелингвалност, другим речима, уколико би се, по великој невољи, нашли на јавном месту (на улици, у продавници) привремено су постајали „неми“. Све што су могли да учине припадници међународних снага било је да подрже ту немост:

[4] *У џочеџку ми џревоз нисмо имали, неџо су нас Франџузи во-зили камионима. И онда, џокрију цераду..., и онда су нам нон-сџиџ џоворили – немој да џричаџе, немој да џричаџе, да се не би знало да се џу возе Срби.*

Ту и тамо је било и другачијих довијања. Рачунајући, на пример, да ће им употреба српског језика бити „опроштена“ због њихове верске припадности, славофони Муслимани, односно Бошњаџи из сеоских средина ослањају се на женски део популације па за потребе обављања нужних послова слали жене чија се традиционална одећа разликује од одеће српских жена.

[5] *Јер, у џочеџку смо имали сџрашан џроблем. У џочеџку се сџварно није смело и... једино су смеле да џоворе жене на-ше.*

На питање да ли зато што су албански екстремисти имали више респекта и самилости према женама, други саговорник прецизира:

[6] *Не, неіо їрејознаїљивије су биле їо ношњи, јер жене наше носе ношњу и онда су смеле, јер неће нико на њих да насрне.*

(По ношњи су, дакле, знали да нису Српкиње?)

[7] *Да, да.*

Положај српског језика и његових корисника првих година међународног протектората можда најбоље илуструје понашање, истина ређих, али надасве часних албанских трговаца који су, кришом услужујући Србе, стрепели како за живот купца тако и од одмазде која их је саме чекала уколико се њихово „недело“ открије. Та стрепња очитовала се у наглом прекидању дијалога (ако би у дотад празну продавницу ушао неко од продавчевих сународника), потом дрхтавом исписивању цене намирница на каквом папирићу или дигитрону и кријућем показивању исте.

Други уобичајен начин прикривања националног идентитета подразумевао је употребу туђег, најчешће енглеског језика. Исходи англофоне криптоглосије бивали су различити. Понекад је, на пример, посезање за туђим језиком било од слабе користи, као у моменту јавног усмрђивања професора Драгољуба Башића, на чији је идентитет скренуо пажњу аутомобил марке Застава, у којем се затекао. Накнадни покушај да властити живот заштити уз помоћ енглеског језика, којим је иначе одлично владао, био је узалудан.⁸ У многим другим приликама енглески је некако пролазио:

[8] *Па, оно раније кад је било, две – двехиљаде їређе їодине, кад је било їешко креїање и све... Ми који смо знали бар делимично енїлески језик, значи, сїоразумевали смо се на їај начин шїїо смо корисїили енїлески језик. Понашали се као Енїлези, или їако нешїїо.*

Као Енглези су се гдекад понашали и људи запослени у међународним организацијама, иако су у односу на друге били у далеко повољнијем положају. О томе наш информатор из Гњилана каже:

⁸ Професор Приштинског универзитета Драгољуб Башић линчован је (након дугог мучења и пребијања уз покличе НАТО! и Смрт Србима!, пуцано му је у главу) у центру Приштине 28. новембра 1999. године наочиглед припадника КФОР-а и УНМИК-а, који нису ни покушали да се супротставе маси и заштите му живот. Будући одличан познавалац енглеског језика (предавао је на Берклијевом универзитету), покушао је да и уз помоћ тог језика заваља злонамернике, али је његов препознатљив (Заставин) аутомобил насилно заустављен молотовљевим коктелом. Сведочење о страдању професора Башића може се наћи и у мојој књизи *С душом на їоїовс*, Косовска Митровица: Градска библиотека „Вук Караџић“, 2005.

[9] *Дешавало се да људи прикривају своја имена, без обзира што су радили у неким хуманитарним организацијама. И иду њих двоје, на пример, Срби су, они говоре на енглеском.*

О количини страха и тој најновијој улози енглеског језика најбоље говори податак да су и они који су, остајањем у кући, избегавали опасне и понижавајуће ситуације, у својој подсвести на енглески језик ипак рачунали као на могућу меру заштите. Као илустративан наводимо делић сна професорице из Ораховца који је, одмах након буђења, сама забележила (24. фебруар 2003).

[10] *... Нађем се у центру Ораховца, који је сав у неком блаћу. Ходам, ошјежано, јер ми ноје заглављују у то блаћо. Долазим до киоска који има услужни телефон. Ту ради једна девојка... Обраћам се девојци на енглеском (иначе ја слабо говорим на јави) и молим је да ми каже где је зграда ОЕБС-а. Она се осмехује, зна да сам Српкиња, и показује ми зграду ... преко пута. Крећем ка тој згради, а трута младих Шиншара ми је све ближе...*

Да је агресија албанских екстремиста првенствено била усмерена на припаднике српског народа, потврђује већ поменути начин заштите којем су прибегавали Муслимани и Бошњаци са подручја Средачке жупе. Ово свакако не значи да је припадништво неком другом етнонационалном идентитету представљало гаранцију сигурне употребе српског језика; мноштво је примера који показују да је он био и остао непожељан сам по себи. С друге стране, треба поменути и поступке оних Албанаца који се нису уклапали у општепрокламовану „језичку политику“. Своје неслагање са њом (макар исказивано само у одсуству сународника) појединци су манифестовали и тако што су, препознавши притајеног корисника српског језика, с албанског сами прелазили на српски.

[11] *Значи, било је доле у једној продавници, ја сам окренуо на... енглеском и он је приметитио да сам Србин и, каже, кажи кој број, баш је било питање за питање неке сам кувово.*

Криптоглосија која је последњих неколико векова, с времена на време, то јест од једног до другог рата, од једне до друге албанске побуне или иностране окупације, у овој или оној форми, мањем или већем степену, била саставни део језичког понашања косовскометохијских Срба, а која се у најдрастичнијем виду манифестовала крајем прошлог и почетком овога века, има своје видљиве и далекосежне последице. Индикативна је оцена још крепког осамдесетшестогодишњака из Готовуше у Сиринићкој жупи који, осим као партизански

учесник, Други светски рат памти и по шамарима због употребе матерњег језика.

[12] *Видиџе, код нас је мрџав српски језик заџо шџо је био џеџџо јодине џод Турака... Дођу Буџари, џерају нас да џоворимо буџарски, дођу Шџџџари, џерају нас да џоворимо албански, дођу Турџи... Никад нисмо моџли да џоворимо као шџо џреба.*

Ако и не прихватимо крајње песимистичан став информатора у погледу живота и смрти српског језика на Косову и Метохији, морамо се сложити да су чести периоди изопштавања српског језика – његово затварање у куће, коришћење у грчу и страху, као и његово неприродно, односно присилно замењивање туђим језиком – у великој мери негативно утицали на језичку компетенцију говорних представника.

У истој мери, последице криптоглосије манифестују се на плану двеју основних функција језика, најважније – комуникацијске и, према речима П. Пипера, скоро подједнако важне симболичке функције, а као битног чиниоца стабилности стандардног језика, „који је уз заставу, грб, химну, етноним и нека друга обележја етнокултурног (само)идентификовања такође једна од важнијих одлика националног културног идентитета, поготову у релативно малим народима, где постоји већа опасност од постепеног губљења националног идентитета, а тиме и суштинске промене породичног и личног идентитета“ (ПИПЕР 2010: 69). По мишљењу Р. Бугарског, „Две поменуте функције језика у принципу се складно допуњују и прожимају унутар једне националне групације. Али, када је реч о општењу између више таквих група (...) ствари стоје битно другачије, и ту може доћи до поремећаја у равнотежи ових функција“ (BUGARSKI 1997: 23).

У конфликтним околностима тај поремећај се испољава не само у изостанку међудопуњујуће равнотеже између двеју функција него и у сасвим неочекиваним манифестацијама симболичке функције језика, како у оквиру језичког колектива, тако и у извангрупном смеру. Наиме, свеприсутна свест о угрожености српског језика на Косову и Метохији код његових је српских корисника активирала одбрамбене механизме на, не баш срећан и по језик користан, начин (умножавање стереотипа, суперлативизација, погрешна самоидентификација – „Не бих волео да научим албански језик зато што сам Србин“ и сл.) који је, истовремено, изменио основну сврху симболичке функције. Њено пречесто и транспарентно истицање у оквиру

властитог колектива у датом је случају представљало тек психолошку компензацију због угроженог комуникацијског потенцијала језика. С друге стране, важна намена симболичке функције да репрезентује језик изван језичког колектива, омогући му упоредивост у равни „свог“ и „туђег“ у најпозитивнијем смислу, из наведених разлога је сасвим изостала.

Криптоглосија, без икакве сумње, оставља последице на плану психичког развоја и здравља, како појединаца тако и језичке заједнице у целини, а њено продужено трајање води ка слабљењу отпорности исте и коначном њеном диференцирању на оне спремне да се повинују постојећем стању и друге који то нису. Ставови и понашања који проистичу из такве ситуације, колико год били супротстављени, израз су подједнаке безнадежности; једне, наиме, карактеришу сада нешто измењене форме језичке и сваке друге мимикрије, а друге ирационално и неделатно величање свог и ниподаштавање туђег, углавном језичког, етносног и свега другог што носи албанску ознаку.

Трансформисање ставова и понашања једног дела косметских Срба огледа се у томе да се, уместо англофоне криптоглосије или просте заћутаности, данас све више њих присећа некад наученог или приученог албанског језика, у чему не би било ничег лошег да ситуационо језичко прекључивање није мимикријски мотивисано. Јер, док је деценију раније масовно скривање иза енглеског језика значило очување голог живота, дотле данашње посезање за албанским, чак и у сасвим безопасним ситуацијама које не имплицирају скривеност српског идентитета и у којима албански саговорник (полицајац, службеник) сам започиње дијалог на српском језику, поприма карактер интересног прилагођавања где језичко приклањање сигнализира спремност и на другу врсту културног прилагођавања и могућег конвертитства.

Данашња привидна спремност Албанаца да охрабре коришћење српског језика, подстакнута искључиво политичким интересом и сазнањем да су посао у највећем обавили, славофоне житеље Космета, Србе поготово, тешко да може ослободити криптоглосије, јер њихову опрезност диктира животна искуство. Они су, наиме, прилично свесни да би при свакој следећој ескалацији насиља, а она је овде увек очекивана, за изговорену српску реч изнова следила и драстична казна.

Цитирана литература

- БАРТЛ, Петер. *Албанци: од средњеј века до данас* (са немачког превела Љубинка Миленковић). Београд: Слио, 2001.
- БРБОРИЋ, Бранислав. *О језичком расколу: (Социолингвистички оједри I)*. Београд: Центар за примењену лингвистику; Нови Сад: Прометеј, 2000.
- КРЕЛ, Александар. *Ревизијализација етничкој идентитетској Немаца у Сремским Карловцима*. <<http://www.doiserbia.nb.rs/mg/doi/0350-0861/2009/0350-8610901071K.pdf>> 15. 09. 2010.
- ПИПЕР, Предраг. *Српски између великих и малих језика*. – 3. допуњено изд. Београд: Београдска књига, 2010.
- УРОШЕВИЋ, Атанасије. *О Косову: антрополошкој етничкој ситуацији и групи етнички* (прир. Ј. Ристић и М. Филић). Приштина: Народна и универзитетска библиотека „Иво Андрић“. – Институт за српску културу; Гњилане: Књижара „Свети Сава“, 2001.

* * *

- BOLDVIN, Klajv. *Manjinska prava na Kosovu pod međunarodnom upravom* – izveštaj 2006 (с енглеског превела Станка Параћ Дамјановић). <http://www.infocentar.libergraf.rs/documents/MRGKosovoReport_Serb.pdf> 10. 07. 2010.
- BUGARSKI, Ranko. *Jezik od mira do rata*. Sabrana dela, knj. 11. Beograd: Čigoja štampa – XX vek, 1997.
- GOTTESMAN, Karen. *Raising Twins after the First Year: Everything You Need to Know about Bringing Up Twins – from Toddlers to Preteens*. New York: Marlowe & Company, 2006.
- KRISTAL, Dejvid. *Smrt jezika* (с енглеског превела Aleksandra Bajazetov-Vučen). Beograd: XX vek, 2003.
- NOBLE, Elizabeth and Leo Sorger. *Having Twins and More: A Parent's Guide to Multiple Pregnancy, Birth, and Early Childhood*. – 3rd ed. New York: Mariner Books, 2003.
- RUTTER, Michael and Patrick Bolton, Richard Harrington, Ann Le Couteur, Hope Macdonald, Emily Simonoff. *Genetic Factors in Child Psychiatric Disorders*. – I.A. Review of Research Strategies. <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-7610.1999.tb02272.x/bstract>> 02. 11. 2010.
- SKUTNAB-KANGAS, Tove. *Bilingvizam da ili ne* (с енглеског превела Lidija Dmitrijev). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1991.
- SKENDI, Stavro. *The Albanian National Awakening 1877–1912*. Princeton: Princeton University Press, 1967.

- STOJKOVIĆ, Branimir. *Identitet i komunikacija*. Beograd: Fakultet političkih nauka – Čigoja štampa, 2002.
- TURK, Alojz. *Letnica: Marijansko hodočasničko svetište – Ekumenski centar na Kosovu. Majka Božja Crnogorska – Letnička Gospa*. Beograd: Blagovest, 1972.
- ZIROJEVIĆ, Olga. *Islamizacija na južnoslovenskom prostoru: dvoverje*. Beograd: Srpski genealoški centar, 2003.

Summary

Mitra Reljić

CRYPTOGLOSSIA AS PART OF LINGUISTIC PRACTICE OF THE SLAVOPHONE POPULATION OF KOSOVO AND METOHIJA

Due to frequent interethnic crises, territory occupations and other similar life circumstances, the Slavic population of Kosovo and Metohija, particularly the Serbs, have been too often forced to disquise their linguistic and national identities. In terms of its range of practice and of aspects of manifestation, this phenomenon, here referred to by the term *cryptoglossia*, was especially evident in the early post-conflict period at the end of the 20th and the beginning of the 21st century. The paper discusses the causes, different aspects of manifestation, and consequences of the phenomenon, illustrating them with a number of examples taken from our study material.